

Detlaraziun Universala di Dêrc dles Porsones

Ressoluziun 217 A (III) dla sentada generala di 10 de dezêmbler dl 1948

Pream

Deache le reconescimënt dla dignité de düc i mëmbri dla comunité dla jënt y di medemi dêrc inalienabli, é la fondamênta dla liberté, dla iustizia y dla pêsc tl monn;

deache la mançianza de reconescimënt y le desprijamënt di dêrc dles porsones à portè pro a ac de barbaria, che ofënn la cosciënza dles porsones y deache al é gnü anunzié che n monn, olache les porsones à la liberté de parora y de religiun y la liberté da tēma y meseria é la majera aspiraziun dla porsona;

deache al va debojëgn da difēne i dêrc dles porsones cun normes iuridiches a na moda che la porsona ne vëgnes nia sforzada da adorè la rebeliun sciöche ultimo meso cuntra la tirania y l’opresciun;

deache al va debojëgn da sostignì le svilup di raporé d’amizizia danter les Naziuns;

deache i popui dles Naziuns Unides à reconfermè tl Statut súa crêta ti dêrc fundamentai dla porsona, tla dignité y tl valur dla porsona, tl’avalianza di dêrc danter ël y ëra y à tut la dezijiun da promóie le progrès sozial y de mius condiziuns de vita te na majera liberté,

deache i Staé mëmbri s’à tut dant da miré, en colaboraziun cun les Naziuns Unides, al respet y al’osservanza universala di dêrc dla porsona y dles libertés fondamentales;

deache na comprenjiun coletiva de chisc dêrc y de chēstes libertés é de grandiscima importanza por realisé deplëgn chēstes oblianzas,

protlamëia la Reuniun Generala

chêsta detlaraziun universala di dêrc dles porsones sciöche ideal coletif da arjunje da düc i popui y dōtes les Naziuns, a na moda che vigni porsona y vigni organn dla sozieté se sforzes, tignin tres amēt chēsta Detlaraziun, da sostignì cun l’insegnamënt y l’educaziun, le respet de chisc dêrc y de chēstes libertés, y da garanti tres mosōres nazionales y internazionales progressives, le reconescimënt universal y efetif y le respet danter i popui di Staé mëmbri y chi di teritori sotmetüs a súa iurisdiziun.

Articul 1

Dōtes les porsones nasc lēdies y cun la medema dignité y i medemi dêrc. Ares à na rajun y na cosciënza y mëss s’incuntè òna cun l’atra te n spirit de fraternité.

Articul 2

A vigni porsona ti spétel düc i dêrc y dōtes les libertés protlamà te chēsta detlaraziun, zēnza degōna desfarēnzia porvia dla raza, dl corù dla pel, dl ses, dl lingaz, dla religiun, dl’opiniun politica o de n’atra sort, dla provegnēnza nazionala o sozuala, dla richēza, dla nasciüda o de d’atres condiziuns.

Ala medema manira ne pol gnì fat degōna desfarēnzia por la posiziun politica, iuridica o internazionala dl paisc o dl teritore de chël che la porsona fej pert, anfat sce chësc é independēt, sot a n’aministrazion de crêta, nia autonom o sotmetü a val’ sort de limitaziun de sovranité.

Articul 3

Vigni porsona à le dêrt de vita, de liberté y de segurté dla porsona.

Articul 4

Degōna porsona ne po gnì tignida te stlavité o sorvidù; la stlavité y le comerz de stlâfs te bel anfat íi forma é proibis.

Articul 5

Degōna porsona ne po gnì sotmetüda a tortōra, tratamēnc crōdi, inumans o umiliané o puniziuns.

Articul 6

Vigni porsona à le dêrt che al ti vëgnes reconesciü indlunch súa personalité iuridica.

Articul 7

Dōtes les porsones é anfat dan la lege y à le dêrt, zēnza degōna desfarēnzia, da gnì defenüdes dala lege ala medema manira. Dōtes les porsones à le dêrt da gnì defenüdes ala medema moda cuntra de vigni sort de descriminaziuns, che va cuntra chēsta detlaraziun y cuntra vigni impiziamënt a na te’ descriminaziun.

Articul 8

Vigni porsona à le dêrt de na poscibilité reala de recurs pro i tribunai statai competēnc cuntra aziuns che violëia i dêrc fundamentai che ti vëgn reconesciüs a vigni porsona dala Costituziun o dala lege.

Articul 9

Degōna porsona ne po gnì arestada, sarada ia o esiliada arbitriamēnter.

Articul 10

Vigni porsona à le dêrt, te na posiziun de avalianza plēna, a n’audiēnza publica y valia dan n tribunal independēt y imparzial, cun na determinaziun de sü dêrc y de sü dovëis, sciöche de vigni acüsa penala te sü confrunc.

Articul 11

Vigni porsona che vëgn incolpada de n reat à le dêrt da gnì reconesciüda sciöche inozēnta, íina che súa colpa ne é nia gnüda cumprovada aladô dla lege te n prozès publich, olache ara à albü dōtes les garanzies che va debojëgn por súa defenüda.

Degōna porsona ne po gnì condanada porvia de n’aziun o na tralascianza che ne é nia punibla tl momēt dl’esecuziun, aladô dl ordinamēt iuridich nazional o internazional. Implü ne pol nia gnì dè na sanziun plü alta co chëra aplicabla tl momēt che le reat é gnü eserzité.

Articul 12

Degōna porsona ne po gnì sotmetüda a interferēnzes arbitrares te súa vita privata, súa familia, súa íiasa y súa corespondēnza o gnì ofenüda te so onur y súa reputaziun. Vigni porsona à le dêrt da gnì sconada dala lege cuntra chēstes interferēnzes o ofenüdes.

Articul 13

Vigni porsona à le dêrt da se möie lediamēnter te n stat y da se chirì fora súa residēnza lediamēnter.

Vigni porsona à le dêrt da s’un jì da n paisc, incé dal sò, y da gnì zoruch te so paisc.

Articul 14

Vigni porsona à le dêrt da chirì y da ciafè te d’atri paisc asil cuntra les persecuziuns.

Chësc dêrt ne podarà nia gnì ghiré sce la porsona vëgn veramēnter chirida por reac che n’é nia politics o por aziuns cuntra i fins y i prinziips dles Naziuns Unides.

Articul 15

Vigni porsona à le dêrt da avëi na zitadinanza.

A degöna porsona ne pol ti gni tut arbitrariamënter no súa zitadinanza, no le dërt da baratè zitadinanza.

Articul 16

Ëi y ères cun n’etè adatada à le dërt da se maridé y mète sò familia, zënza limitaziun de raza, zitadinanza o religiun. Ai à i medemi dërc por ci che reverda le matrimone, tratan le matrimone y canche al vëgn deslié.

Les porsones po ma gni dades adôm cun le consëns lède y plëgn di nüc.

La familia é la basa naturala y fundamentala dla sozieté y à le dërt da gni defenüda dala sozieté y dal Stat.

Articul 17

Vigni porsona à le dërt da avèi na proprieté personala o deboriada cun d’atri.

A degöna porsona ne pol ti gni tut arbitrariamënter súa proprieté.

Articul 18

Vigni porsona à le dërt de liberté de pinsier, cosciënza y religiun; chësc dërt tol ite la liberté da mudé religiun o fede, y da mostrè, dassora o deboriada cun d’atri, tl publich o tl privat, súa religiun o súa fede tl insegnamënt, tla pratica, tl cult y tl’osservanza di rituai.

Articul 19

Vigni porsona à le dërt de liberté de minunga y espresciun, cun laprò le dërt da ne gni nia scintiné por súa minunga, y da chiri, ciafè y dè inant informaziuns y ideas tres vigni meso y zënza tigni cunt de confins.

Articul 20

Vigni porsona à le dërt da se incuntè y se assozié en pësc.

Degöna porsona ne po gni sforzada da fà pert de n’assoziazium.

Articul 21

Vigni porsona à le dërt da tó pert al govern de so paisc, sides diretamënter che tres rapresentanc chiris fora lediamënter.

Vigni porsona à le dërt da ti rovè pormez ales medemes condiziuns ai posc de laûr publichs te so paisc.

La orentè popolara é la fondamënta dl’autorité publica; chësta orentè mëss gni a espresciun tres lites regolars y dèrtes, universales y valies, cun litaziun socrëta o n’atra prozedöra ecuivalënta a na votaziun lëdia.

Articul 22

Sciöche mëmber dla sozieté à vigni porsona le dërt de segurëza sozuala, sciöche incé da realisé tres mosöres nazionales y la colaboraziun internazionala, tignin cunt dl’organisaziun y dles ressurses de vigni stat, i dërc economics, soziai y culturai che va debojëgn por súa dignité y le svilup lède de súa personalité.

Articul 23

Vigni porsona à le dërt da podèi laurè, da se chiri fora lediamënter súa profesciun, da avèi condiziuns de laûr iüstes y dalvers y da gni defenüda cuntra la dejocupaziun.

Vigni porsona à le dërt da ciafè le medemo paiamënt por le medemo laûr zënza descriminaziuns.

Vigni porsona che laöra à le dërt da ciafè n paiamënt adatè y dalvers che ti garantësces a d’ëra y a súa familia n’esistënza aladò dla dignité umana, integrada sce al va debojëgn, cun d’atres mosöres de proteziun sozuala.

Vigni porsona à le dërt da mète sò sindacac y da jì laprò por defëne sù interesc.

Articul 24

Vigni porsona à le dërt da palse y da avèi tëmp lède y dantadöt na limitaziun adatada dles ores de laûr y feries periodiches paiades.

Articul 25

Vigni porsona à le dërt da avèi n standard de vita che garantësces súa sanité y so bëgnester y chël de súa familia, tignin cunt dantadöt dl’alimentaziun, dl quant, dl’abitaziun, dles cures mediches y di sorvisc soziai che va debojëgn, sciöche incé la segurëza tl caje de dejocupaziun, maratia, invalidité, vedovanza, vedlëza o sce ara perd a val’atra moda i mesi de sostëgn, porvia de condiziuns che ne depënn nia da d’ëra.

Les umes y i mituns à le dërt da ciafè cures speziales y sostëgn. Düc i mituns, nasciüs tl matrimone o defora da d’ël, mëss ciafè la medema sconanza sozuala.

Articul 26

Vigni porsona à le dërt da ciafè n’istruziun. L’istruziun mëss ester altamo por ci che reverda la scora elementara y la formaziun de basa debann. L’istruziun elementara mëss ester obligatoria. Dötes les porsones mëss podèi ciafè n’istruziun tecnica y profescionala y ti rovè pormez ala medema manira al’istruziun alta aladò de sües capazitës.

L’istruziun mëss se orientè al svilup plëgn dla personalité umana y al renforzamënt dl respet di dërc dles porsones y dles libertës fondamentales. Ara mëss portè pro ala comprenjiun, toleranza, amizia danter dötes les naziuns y i grups raziai y religiusc y sostigni l’ativité dles Naziuns Unides por mantigni la pësc.

I geniturs à le dërt de prioritè da chiri fora l’istruziun de sù mituns.

Articul 27

Vigni porsona à le dërt da tó pert lediamënter ala vita culturala dla comunité, da se gode les erts y da tó pert al progrès scientifich y a sù benefizi.

Vigni porsona à le dërt che i interesc morai y materiai che vëgn da súa produziun scientifica, leterara y artistica vëgnes sconà.

Articul 28

Vigni porsona à le dërt da avèi n ordinn sozial y internazional, olache i dërc y les libertës nominades te chësta detlaraziun po gni realisà deplëgn.

Articul 29

Vigni porsona à dovëis devers la comunité, deache ma dailò vara da se daurì al svilup lède y plëgn de súa personalité.

Da eserzitè sù dërc y sües libertës mëss vigni porsona ma gni sotmetüda a chës limitaziuns che vëgn fates fora dala lege por garanti le reconescimënt y le respet di dërc y dles libertës di atri y por adempli i dërc bojëgns dla morala, dl ordinn publich y dl bëgnester general de na sozieté democratica.

Chisc dërc y chëstes libertës ne po a degöna moda gni eserzità cuntra i fins y prinzipls dles Naziuns Unides.

Articul 30

Degöna desposiziun de chësta detlaraziun ne po gni interpretada a na moda da ti dè insaci dërt a n stat, n grup o na porsona da eserzitè n’ativité o n’aziun por tó y jì i dërc y les libertës nominades te chësta detlaraziun.